

dr Snežana Besermenji,
Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Prirodno-matematički fakultet, Novo Sad,
Dragana Radić,
dr Tatjana Pivac,
Departman za geografiju, turizam i hotelijerstvo, Prirodno-matematički fakultet,
Novo Sad,

Ratno stradanje vrela evropske civilizacije – Vukovara

Abstrakt:

Svaki grad, selo, određeni prostor, ima specifičan oblik postojanja, kako po nekim starim verovanjima, običajima, demografskim, istorijskim, prirodnim, kulturnim i mnogim drugim osobinama. Tako i grad Vukovarobiluje specifičnostima, kojima su najviše doprinela kulturna dobra od velikog i izuzetnog značaja. Jedna je istina, da je ovaj grad sa svim svojim vrednostima, skoro nestao, u građanskom ratu između Srba i Hrvata.

Cljučne reči: kulturna dobra, rat, uništavanje.

Abstract:

Every city, village, the area has a specific form of existence, as according to some old beliefs, habits, demographic, historical, natural, cultural and many other features. So the city Vukovarobiluje characteristics, which contributed most to the cultural property of great and extremely important.

One is true, that a city with all its values, almost disappeared in the civil war between Serbs and Croats.

Key words: cultural heritage, war, destruction.

Uvod

Kao i na čitavom tlu Evrope i na teritoriji Vukovara su se kroz dugu istoriju, sudarali različiti narodi i kulture, ostavljajući dubok trag. Kulturno-istorijski spomenici jedni su od najlepših primera istorijskog rasta grada i njegove okoline. Brojni kulturni spomenici govore da su ovde oduvek živeli razni narodi, koji su donosili svoju kulturu i način života, što se odrazilo na sam izgled grada.

Na području Vukovara i njegove neposredne blizine nalazi se veliki broj sakralnih objekata i drugih kulturnih spomenika, koji predstavljaju značajan segment turističke ponude grada. Ti spomenici kulture vezani su za različite istorijske periode, istaknute osobe ili arhitektonski značajne građevine.

U građanskom ratu, u kojem je naročito stradao Vukovar, uništen je veliki broj kulturnih dobara. Ovaj prelepi grad Vukovar. skoro bio izbrisan sa lica Zemlje, bio je to ujedno i početak daljih sukoba na Balkanu, ali Vukovar je ostao teška rana. Mnogo izgubljenih života, oblaci dima i miris baruta, razoren grad... To je sve što se moglo reći o ovome gradu u novembru 1991. godine, kada je rat zaustavljen. (http://www.sinisamihajlovic.com/vukovar_se.html).

Tokom avgusta 1991. godine, ministar kulture i prosvete Republike Hrvatske, informiše sve relevantne međunarodne organizacije o uništenju kulturnih dobara u Vukovaru. Takođe, traži pomoć UNESCO-a, za pristup rešavanju problema, donošenju mera i odluka za hitnu zaštitu kulturnih dobara.

U Vukovaru je tokom rata potpuno razoren Gradski muzej, kao i područne muzejske zbirke: Galerija umetnosti i zbirka Bauer, Muzej Laloslava Ružičke i Muzej II kongresa KPJ. Uništene su i gradske, crkvene i školske biblioteke. Uništena je monumentalnost starog dela grada, crkva Sv. Nikole, crkva Sv. Roka, crkva Sv. Filipa i Jakova, dvorac Elc, pozorište, Hrvatski dom, Radnički dom, spomen-park Dudik i Mali dvor.

Pod pokroviteljstvom Ministarstva kulture Srbije, brojni stručnjaci iz beogradskih i novosadskih muzeja i zavoda za zaštitu spomenika kulture, učestvovali su u spašavanju vukovarske umetničke baštine, te su u mirnom periodu ove vrednosti vraćene gradu. Obnova kulturnih dobara, u Vukovaru još uvek traje, u nastavku će biti prikazan kratak pregled kulturnih dobara i to najpre u novom delu grada, a zatim u starom delu grada.

Kulturna dobra u novom delu Vukovara

U novom delu Vukovara, kulturna dobra, koja se izdvajaju po svom značaju su: Palata Sremske Županije, Muzejska zbirka posvećena Lavoslavu Ružičkom, Kapela Svetog Roka, dvorac grofa Elc, zgrada suda i policije, novi vodotoranj i Kapela Gospe od hrasta.

Palata Sremske Županije, izgrađena krajem 19. veka, predstavlja spomenik kulture od izuzetnog značaja. Smeštena je u glavnoj ulici Novog Vukovara. Proces njene obnove je izvršen u duhu njenog istorijskog razvoja, pa je zadržala svoj prvobitni izgled u klasicističkom stilu, sa otmenim plastičnim dekoracijama. Na pročelju je postavljen grb županije, koji je 1747. godine carica Marija Terezija, dodelila Županiji. U dvorištu je kasnobarokna kapelica, u kojoj su se nekada ispovedali osuđenici na smrt (Marić, 2005).

Lavoslav Ružička, rodio se 1887. godine u Vukovaru, Nobelovu nagradu za hemiju dobio je 1939. godine, a umro je 1976. godine u Mamernu na Bodenskom jezeru. **Muzejska zbirka** koja je posvećena životu i radu ovog nobelovca, bila je smeštena u njegovoj rodnoj kući od 1977. do 1991. godine, potom odnešena u Zagreb, gde je čuvana do 1998. godine, kada je vraćena u Vukovar i čuva se u muzeju grada. Kuća je upisana u registar nepokretnih spomenika. Znatno je oštećena u građanskom ratu. Predviđena je obnova građevine u muzejsko-memorijalni centar vezan za rad nobelovca (www.fondacijalavoslavruzicka.hr).

Kapela Svetog Roka, skladno je uklopljena u kompleks dvorca Elca i pored toga što je nastala devet godina pre dvorca, a ne predstavlja njegov sastavni deo. Sagrađena je 1740. godine, nakon velike epidemije kuge, ujedno je predstavljala crkvu za nemačke doseljenike. Građena je u baroknom stilu, a kasnijim proširivanjem 1805. godine, kada joj je dodat zvonik, dobija današnji izgled (Marić, 2005).

Dvorac grofova Elc (Eltz), sagrađen je 1751. godine, za vreme grofa Kazimira Elca. Ubraja se u najreprezentativnije gradnje klasicističko-baroknog stila na teritoriji Hrvatske. Svojom glavnom fasadom, dvorac je postavljen na samu liniju ulice, dok je dvorišno pročelje okrenuto ka Dunavu (Marić, 2005).

Postepeno je rastao od skromne građevine do reprezentativnog dvorca srednjoevropskog izgleda. Konačan oblik dobija u velikoj adaptaciji izvedenoj od 1895. do 1907. godine. Unutrašnjost je bila bogato nameštena stilskim nameštajem, vrednim umetničkim delima starih i domaćih majstora, skupocenim upotrebnim predmetima od brušenog stakla, porculana i srebra. U Prostorijama dvorca je od 1964. godine, bio smešten Gradski muzej Vukovar (www.casopis-gradjevinar.hr). Dvorac je pretrpeo jako velika oštećenja, ali je veći deo muzejske zbirke, ipak sačuvan. Po završetku rata, pristupilo se minimalnoj sanaciji, dok su danas radovi na obnavljanju ovog objekta, još uvek u toku.

Zgrada suda i policije, izgrađena je 1902. godine, na mestu nekadašnje kasarne iz 18. veka. Građena je u stilu kasnog klasicizma. Spada u jednu od najvećih istorijskih građevina u gradu. Danas je potpuno renovirana i ima prvobitni izgled (Marić, 2005).

Novi vodotoranj, izgrađen je sa desne obale Vuke, ali u novijem naselju Mitnica. Građen je od 1962. do 1968. godine. Visok je 50,3 m, i nosio je kapacitet od 220 kubnih metara. Ispod rezervoara bio je smešten restoran sa vidikovcem. U vreme gradnje, spadao je u najveće građevine takve vrste u Evropi. U koncepciji obnove zamišljeno je da ostane kao spomenik bezumnosti rata i simbol istrajnosti (Marić, 2005).

Kapela Gospe od hrasta, smeštena je na Priljevu, između starog toka Vuke i glavne ulazne aleje iz smera Osijeka. Nekada je na mestu današnje kapele stajao stari hrast, na kojeg su meštani okačili sliku Gospe, da bi označili mesto gde se Gospa "ukazala" jednom Vukovarcu. Godine 1891., stari hrast je izgoreo od zapaljenih sveća, a Gospina slika pri tome je ostala neoštećena. Stanovnici Vukovara su na tom mestu sagradili kapelu

1892. godine, u neoklasicističkom stilu, sa malim tornjem na vrhu. Malih je dimenzija, ima jedna drvena vrata i tri prozora ukrašena vitražima. U unutrašnjosti kapele primećuju se elementni tradicionalnog drvenog graditeljstva, koji se uočavaju na rezbarijama oltara, i dve klupe koliko ih ima u kapeli (Cvekan, 1980).

Kulturna dobra u starom delu Vukovara

U zaštićenom jezgru starog dela grada, na desnoj obali reke Vuke, dominira glavna ulica, koja se proteže od „Bečarskog križa“ na istoku, pa sve do mosta na Vuki, na zapadu. U ovom delu grada izdvajaju se sledeći spomenici kulture: Barokni svodovi, Barokna kuća na trgu kod bečarskog križa, zgrada gradskog magistrata, Centralna apoteka, zgrada Diložanske pošte, stari vodotoranj, zgrada gimnazije, Franjevački samostan i Župna crkva Sv. Filipa i Jakova, Saborna pravoslavna crkva Sv. Nikolaja, Spomen park Dudik, Crkva Svetog Nikole – mauzolej porodice Paunović i Kapela Vaskrsenja Hristovog.

Barokni svodovi, kao simbol grada Vukovara, protežu se jednim delom glavne centralne ulice u prizemnom delu katnica. Katnice su građene u stilu provincijskog baroka. Sve su sličnog tipa konstrukcije: katnice sa masivnim arkadnim tremom, gde su trgovačke i zanatske radnje smeštene u prizemlju, dok je sprat služio za stanovanje. Reč je o otvorenim tremovima, na kojima se ranije nudila roba. Zato je prizemni deo uvučen za širinu pločnika. Ulična fasada zauzima po dva ili tri lučna otvora. Stubovi su bačvastih i kvadratnih oblika. Ove su katnice građene od sredine 18. veka i predstavljale su ekonomsku moć bogatijeg sloja građanstva (Marić, 2005).

Barokna kuća na trgu kod bečarskog križa, bila je jedan od poznatih motiva Vukovara. Pretpostavlja se da je građena sredinom 18. veka, i procenjuje se da je to najstarija kuća u gradu. U njenoj blizini nalazi se najstarije ulično raspelo, podignuto 1805. godine, kao prvi kameni krst. Ovo raspelo je bilo mesto okupljanja, pa je celi ovaj deo grada dobio naziv, kod bečarskog križa. Trenutno se radi na rekonstrukciji čitavog trga oko križa. Obnavlja se barokna kuća, kao i kuća Poića (<http://www.vukovarske-novine.com>).

Zgrada gradskog magistrata, građena je u stilu kasnog klasicizma. Nalazi se u blizini Diložanske pošte. Od ostalih zgrada u centru grada, izdvaja se po četvrtastim stubovima, na koje se oslanja gornji sprat. Izgrađena je 1818. godine, i služila je kao zgrada za potrebe trgovačkog zastupništva. Danas se u njoj nalazi Hrvatski radio Vukovar (Marić, 2005).

Centralna apoteka, izrađena je 1909. godine u duhu kasnog baroka sa naglašenim secesijskim detaljima. U prizemlju je nekoliko lokala, dok su na spratu stambeni prostori. Na ugaonom delu koji gleda na mali trg, bila je najstarija vukovarska apoteka koju je vodila vukovarska porodica nemačkog porekla (Kirchbaum) Kirhbaum (Marić, 2005).

Zgrada Diložanske pošte, smeštena je u najužem centru grada, u sklopu niza od 13 baroknih kuća. Nastala je u drugoj polovini 18. veka, spajanjem dvaju kuća. To je najveća zgrada, i ujedno jedina, koja je imala kolni prilaz dvorištu. Sve do devedesetih godina prošlog veka, ovde su delovale zbirka Bauer i galerija umetnosti. Danas u ovoj zgradi posluje hrvatski telekom (Marić, 2005).

Stari vodotoranj, izgrađen je 1913. godine na mestu nekadašnje gradske pijace, kao jedan od najstarijih takvih objekata u Hrvatskoj. Ispod vodotornja nalazi se bušeni bunar sa rezervoarom, a na spratu još jedan rezervoar. U unutrašnjost vodotornja nije moguće ući, pa je moguće razgledati samo njegovu spoljašnjost. Stari vodotoranj je jedan od najekspozitivnijih motiva starog Vukovara, smešten na glavnom trgu ispred hotela "Dunav" (Marić, 2005).

Od ostalih znamenitosti izdvajaju se: **Zgrada gimnazije**, koja je izgrađena sredstvima vukovarskog građanstva 1894. godine. Nakon velikog potresa 1964. godine, zgrada je potpuno obnovljena. Smeštena je na visokom platou iznad Dunava i dominira u sklopu Franjevačkog samostana (Marić, 2005).

Franjevački samostan i Župna crkva Sv. Filipa i Jakova, predstavljaju kompleks, dograđivan nizom godina. Crkva je izgrađena 1738. godine. Franjevci su došli u Vukovar neposredno nakon odlaska Turaka,

pa se započelo i sa izgradnjom samostana. Oni su imali su veliki značaj za katoličko stanovništvo, a njihov samostan bio je središte prosvetnog i kulturnog života (Marić, 2005).

Saborna pravoslavna crkva Sv. Nikolaja (slika 37), predstavlja monumentalnu baroknu jednobrodnu građevinu sa zvonikom u osi pročelja. Građena je u periodu od 1733. do 1737. godine. Nekoliko je puta dograđivana. Crkva je posedovala umetnički vredan inventar, a posebno se izdvajao raskošni ikonostas sa 68 ikona. Crkva je, kao i ostale vredne građevine u ovom gradu, doživela ratna razaranja u velikom obimu (Marić, 2005).

Spomen park Dudik je lokalitet u Vukovaru koji je pre II svetskog rata bio zasaden dudovima. U toku rata u vreme NDH ovde su streljani i ubijani nevini stanovnici okoline Vukovara i 66 mesta iz Vojvodine. Nakon završetka Drugog svetskog rata izvršena je ekshumacija posmrtnih ostataka u devet velikih grobnica. Ovo stratišno mesto je obeleženo spomenikom, koji je delo beogradskog arhitekta Bogdana Bogdanovića. Spomenik je predstavljen sa pet kupastih buktinja, čija visina dostiže 18 metara. Pošto su postavljene tesno jedna uz drugu, posetilac prolazi između njih kroz veoma impresivne tesnace sa bogatim svetlosnim efektima. Kupe su do polovine obložene kamenim pravougaonicima, a u gornjem delu presvučeni su bakarnim trakama koje se spiralno probijaju kroz vazduh ka vrhu masivne kupe. U središnjem delu parka postavljena je spomen ploča sa posvetom nastradalom stanovništvu, a ispod nje je kosturnica sa posmrtnim ostacima tog stanovništva. Oko kupa i duž prilazne staze postavljene su betonske ploče na kojima su ispisana imena postradalih. Očuvano je nekoliko starih dudova pored kojih su postavljene klupe za sedenje i odmor (Vukovar i okolica, 1981). U poslednjem ratu spomenik nije znatno oštećen, ali je prostor parka danas neuređen.

Crkva Svetog Nikole – mauzolej porodice Paunović sagrađena je krajem 19. veka. Tokom ratnih dejstava je granatirana i najvećim delom devastirana. Uništen je ikonostas i zidno slikarstvo, kapela (mrtvačnica) na groblju kao i zgrada gde je stanovao čuvar, koji je održavao kompleks porodice Paunović.

Kapela Vaskrsenja Hristovog (slika 40), podignuta je na groblju krajem 20. veka. Opljačkana je i teško oštećena u toku ratnih operacija 1991. godine. Znatno je devastiran mozaik vaskrsenja Hristovog.

Kulturna dobra na periferiji Vukovara

Kada govorimo o kulturnim dobrima grada Vukovara, nezaobilazno je navesti i arheološko nalazište Vučedol, smešteno 3 km istočno od grada, na obali Dunava. Vučedolska kultura je kultura, a u klasičnoj fazi svog razvoja kulturni kompleks mlađeg [neolitika \(bakrenog doba\)](#), gde se nalaze ostaci velikog naselja bakrenog doba. Arheološki lokalitet Vučedol je jedan od najznačajnijih lokaliteta neolita. Ono što ga čini posebnim jeste činjenica, da je zbog vrednosti nalazišta čitava kultura nazvana Vučedolska kultura, a na Vučedolu je njeno središte. Vučedolska kultura se prostirala na prostoru u širini od 700 km, obuhvatajući 11 današnjih evropskih država, a trajala je između 3000. i 2200. g.p.n.e. (Babić, 2006). Materijalna kultura je bila veoma bogata i sa izuzetnim tehnološkim kvalitetom i estetskim rezbarijama i ukrasima. Najpoznatija keramička posuda je Vučedolska golubica, kulturna posuda u obliku ptice, koja je pronađena 1938. godine. Takođe, ovoj kulturi pripada i najstariji indoevropski kalendar, odnosno lonac na kojem se manifestuje pomenuti kalendar (Durman, 2000). U gradskom muzeju Vukovar izloženi su predmeti sa ovog arheološkog lokaliteta, jer na lokalitetu nepostoji muzej. Svake godine lokalitet poseti oko 1 200 posetilaca i oko 200 VIP poseta, koji se upisuju u posebnu knjigu poseta. U Zagrebu je 1999. godine održan međunarodni simpozijum Hrvatskog arheološkog društva, a svi učesnici su posetili Vučedol (Turistička zajednica grada Vukovara). Novija turistička kretanja baziraju se na posetama spomen domu „Ovčara“ udaljen od grada 12 km u pravcu istoka i memorijalno groblje hrvatskih žrtava domovinskog rata, udaljeno 2 km istočno od grada. U sastavu srpskog pravoslavnog groblja, na kome se nalazi kapela Vaskrsenja Hristovog, postojalo je groblje srpskih palih boraca. Groblje je nakon reintegracije 1997. godine, oskrnavljeno i posmrtni ostaci, morali su se preneti ili su se morala ukloniti spomen-obeležja u obliku šajkače, kako ne bi i dalje trpelo uništavanje. Na

periferiji grada Vukovara, sa njegove jugozapadne strane, nalazi se Dobra voda. Mesto izuzetne prirodne lepote, blagosloveno najvećim Božijim blagoslovom, svetinjom ispod koje teče izvor žive lekovite vode, na kojoj bolesni i nemoćni nalaze isceljenja. Smeštena je na desnoj obali Vuke preko puta čuvenog vukovarskog izletišta Adice. Sa svojom duhovnom, kulturnom i prirodnom lepotom, Dobra voda je najomiljenije mesto svih Vukovaraca, pa i ljudi iz okolnih mesta, koji dolaze i posećuju ovo parče raja na zemlji (Radivojević, 2000). Temelj svetog hrama osvećen je 3. jula 1811. godine. Godine 1991. dolazi do ratnih zbivanja, posle kojih se radi na obnavljanju ove svetinje. Tokom stotinu dana ratovanja, granata je pala na krov i obušila konstrukciju. U unutrašnjosti crkve, ostale su samo dve dotrajale klupe i dve dotrajale pevnice. Sve ostalo bilo je uništeno, prema rečima starešine. O tome najverodostojnije i najbolje govori upravo otac Jovan Radivojević, prvi starešina ovoga hrama, u svojoj knjizi „Spomenica hrama Prepodobne matere Paraskeve na Dobroj vodi u Vukovaru“: „Nikada neću zaboraviti moj prvi posleratni susret sa hramom Prepodobne matere Paraskeve. Izazvao je u mojoj duši veliku tugu i bol. Nekada lepa i uređena sada je stajala sama, obrasla u trnje i korov, koje je postalo stan pticama nebeskim, jedinim stanovnicima i posetiocima ovoga kraja. Svuda su bili vidljivi tragovi rata, pa i na samoj svetinji koju ova čaša gorčine nije mimoišla. Ispijena sa velikim bolom promenila je mnoge tokove i načine života. No oni koji su je najviše voleli, pohitali su odmah po završetku ratnih dejstava, da joj vidaju rane koje joj je ruka bezbožnika nanela.... Često smo puta pomislili, da se radovi neće uspeti privesti kraju, upravo zbog ogromnog posla koji se trebao uraditi, jer je crkva bila zaista u lošem stanju“ (Radivojević, 2000, 63-64). Nemio događaj desio se 21. marta 1999. godine, kada je nepoznati počinitelj izazvao požar u izvoru svetinje. Tada su izgorele sve okapine od sveća kao i potrebni materijal i stvari koje su korištene prilikom bogoslužjenja. Požar je podmetnut neposredno nakon službe istoga dana, nakon samo jednog sata i pedeset minuta, tačnije u 15.20. No, na svu sreću nije uništena cela svetinja. Ovaj je događaj samo ubrzao generalnu adaptaciju već dotrajalog hrama (Radivojević, 2000).

SWOT analiz

Planiranje razvoja turističke destinacije zasniva se na uočavanju i istraživanju svih bitnih činjenica, pojava, procesa i promena u internim resursima i eksternom okruženju, što se može analizirati primenom koncepta SVOT (SWOT) analize. U ovom postupku vrlo je važno voditi računa o čuvanju postojećeg prirodnog i kulturnog okruženja. Ovom analizom se utvrđuju slabe i jake tačke turističkog proizvoda destinacije i uočavaju se pretnje i šanse iz okruženja:

Tabela 4. SWOT analiza Vukovara kao destinacije kulturnog turizma

SNAGE	SLABOSTI
Dobar turističko-geografski položaj važan kulturno-istorijski značaj visoka turistička vrednost ambijenta povoljni klimatski uslovi koji ne ometaju razvoj turizma održavanje programskih sadržaja i manifestacija održajna istorija izuzetna lepotina Dunava izuzetna lepotina regionalnih i međunarodnih puteva	Nedovoljna komplementarnost sa drugim turističkim sadržajima Nizak stepen promotivnih aktivnosti od strane turističke organizacije nerazvijeni turistički tokovi na vukovarskom području mala usmerenost na inostranu tražnju
ŠANSE	PRETNJE

<p>trenutni radovi na poboljšanju sadržinske kompleksnosti okoline</p> <p>trenutna ulaganja u izgradnju i opremljenost prostora u okolini objekata</p> <p>radnja sa lokalnim turističkim agencijama</p> <p>Mogućnosti za komplementarnost sa ostalim turističkim sadržajima</p>	<p>politička situacija ovog prostora</p> <p>ignorisanje pojedinih objekata od strane viših gradskih institucija, koje su povezane sa turizmom</p> <p>Devastiranje od strane nedovoljno edukovanih posetilaca usled daljeg poticanja političkih nesuglasica između Srba i Hrvata</p> <p>Turizam u Hrvatskoj je pre svega orijentisan na obalu Jadranskog mora</p>
---	--

Nakon izvršene SWOT analize, zaključuje se da Vukovar poseduje dobar broj stavki u okviru snaga i šansi, kao mogući potencijal, uvrštavanja ovog kulturnih dobara u turistička kretanja. Ali isto tako, poseduje i znatan broj stavki u okviru slabosti i pretnji. Slabosti bi se na određeni način mogle sanirati. Ali kada se govori o pretnjama iz okruženja, biće potrebno jedno duže i detaljnije razmatranje, da bi se problemi toga tipa doveli na jedan kvalitetniji nivo, na kome će se o tim problemima uopšteno i otvoreno moći pristupiti njihovom razrešenju. Prvi korak u prevazilaženju trenutnih problema, mogao bi stupiti na snagu onoga trenutka, kada se medijski budu stišale nesuglasice između većinskih Hrvata i manjinskih Srba na ovom prostoru. Očito je, da je rat koji se dogodio pre dvadeset godina odigrao jako veliku ulogu u netrepeljivosti ova dva naroda, što se očituje čak i na kulturnim dobrima, i to bez obzira na mogućnost većeg profita, uključenjem svih kulturno-istorijskih znamenitosti u turističku ponudu grada Vukovara.

Zaključak

U Vukovaru, kao posledica sadržajne istorije, nalazi se veliki broj kulturnih dobara, od arheoloških lokaliteta do usanova kultura. Kao posledica negativnog delovanja političkog faktora, koji je izazvao građanski rat, veliki broj kulturnih dobara je srušeno ili oštećeno. Do danas se značajan broj tih objekata obnovio ili ponovo izgradio, ali zbog negativnog delovanja ekonomskog faktora. postoji problem nedovoljnih finansijskih sredstava.

Literatura i izvori

- Babić, I. (2006): Stotinu hrvatskih arheoloških nalazišta. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb.
- Vukašinović, V., (2002): Kapela Svete Petke, Art-print, Beograd.
- Vučković, J., (2007): Mogućnosti za razvoj sportsko-rekreativnog turizma u Vukovaru i Borovu Naselju, Diplomski rad, Institut za geografiju, PMF, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad.
- Davidović, R., (1999): Regionalna geografija, Univerzitet u Novom Sadu, Prirodno-matematički fakultet, Novi Sad.
- Duić, A., (2005): Borovo, od trnja do zvijezda i ..., Borovo PC, Školska knjiga d.d., Vukovar.
- Durman, A. (2000): Vučedolski orion i najstariji evropski kalendar. Arheološki muzej Zagreb, Zagreb.
- Edicija Svetiteljki, knj.8., (2009): Sveta Petka, Slava srpska i zaštita vernih, Mitropolija Crnogorsko-primorska, Svetigora, Cetinje.
- Zekić, D., (2006): Kulturna dobra Vukovara, Diplomski rad, Institut za geografiju, PMF, Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad.
- Jovičić, Ž., (1980): Osnovi Turizmologije, Naučna knjiga, Beograd.
- Karaman, I., 1994, Vukovar vjekovni hrvatski grad na Dunavu, izdavačka kuća dr Feletar, Zagreb.
- Marić, R., (2005): Turistička monografija, Turistička naklada, Zagreb.

